

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
академік НАПрН України**


О. В. СКРИПНЮК
« » 2026 р.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу № 6 засідання відділу цивільно-правових наук Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України від 15 червня 2026 року

Присутні:

Завідувач відділу цивільно-правових наук, доктор юридичних наук, професор Бабаскін Анатолій Юрійович (головуючий на засіданні); провідний науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук, професор Тимченко Геннадій Петрович; провідний науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук, професор Сімутіна Яна Володимирівна; старший науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Венецька Марина Віталіївна; старший науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук, доцент Трунова Галина Анатоліївна (науковий керівник), науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Моляко Олеся Михайлівна. За участю аспіранта – Хомича Івана Олександровича.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (протокол № 5 від 18 травня 2026

року). Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Трунова Галина Анатоліївна.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Хомича І. О. по дисертації на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні». Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання та методологію дослідження, охарактеризував його об'єкт і предмет, виклав основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, і вказав науково-практичну значущість роботи.

Хомич І. О. зазначив, що актуальність дослідження зумовлена тим, що солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування залишається основою пенсійного забезпечення в Україні та основним механізмом реалізації конституційного права громадян на пенсію, гарантованого статтею 46 Конституції України. Водночас демографічні зміни, наслідки воєнного стану, нестабільність фінансування пенсійної системи та недосконалість національного пенсійного законодавства зумовлюють виникнення нових правових проблем щодо реалізації цього права, а значний масив підзаконного регулювання нерідко звужує обсяг гарантованого законом права на пенсію.

Здобувач також зауважив, що окремі аспекти реалізації права на пенсію досліджували І. А. Ветухова, О. В. Горбатенко, Т. В. Дідковська, Ж. А. Дробот, М. Д. Ждан, Г. Г. Каптар, А. С. Колотік, Н. П. Коробенко, Т. В. Кравчук, Л. Ю. Малюга, І. Ю. Михайлова, І. В. Оклей, С. О. Сільченко, Я. В. Сімутіна, С. М. Синчук, І. М. Сирота, А. В. Скоробагатько, М. П. Стадник, Г. А. Трунова, Н. М. Хуторян, В. О. Швець, М. М. Шумило, О. М. Ярошенко та інші вчені. Разом із тим, визнаючи вагомий внесок фахівців науки права соціального забезпечення у розроблення зазначеної проблематики, здобувач відзначив, що комплексного дослідження, спеціально присвяченого реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, досі не проводилося, що й зумовлює актуальність і своєчасність обраної теми.

Доповідач підкреслив, що метою дослідження є формування цілісного наукового розуміння реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та обґрунтування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення пенсійного законодавства. Для досягнення зазначеної мети вирішено такі завдання: з'ясовано зміст понять «право на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» та «реалізація права на пенсію»; здійснено аналіз міжнародних і європейських стандартів у сфері реалізації права на пенсію; досліджено порядок та умови призначення пенсії, а також механізми її подальшого перегляду – індексацію та перерахунок; розкрито позасудовий і

судовий способи захисту права на пенсію; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання.

Хомич І. О. зазначив, що об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а предметом – норми національного законодавства, міжнародні та європейські стандарти, доктринальні джерела й практика застосування законодавства у відповідній сфері. Методологічну основу дослідження склали діалектичний метод, методи аналізу та синтезу, формально-юридичний (догматичний), історико-правовий, порівняльно-правовий, логіко-семантичний і статистичний методи.

Наукова новизна дисертаційного дослідження обумовлена тим, що воно є одним із перших у вітчизняній науці права соціального забезпечення комплексних досліджень реалізації права на пенсію у солідарній системі. Зокрема, уперше на засадах людиноцентричного підходу сформульовано авторське визначення поняття «право на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»; обґрунтовано авторський підхід до правового розуміння реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та доведено дихотомічну природу такої реалізації (у вузькому та широкому значенні); доведено невідповідність між механізмом щорічної індексації пенсій, визначеним частиною другою статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та механізмом, який застосовується органами Пенсійного фонду України відповідно до пункту 5 Порядку проведення перерахунку пенсій відповідно до частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року № 124 «Питання проведення індексації пенсій у 2019 році», що призвело до позбавлення права на індексацію пенсій пенсіонерів, яким пенсію призначено після 2017 року, а також встановлено, що запровадження у 2025–2026 роках знижених коефіцієнтів індексації залежно від року призначення пенсії призвело до дискримінації за ознакою календарної дати призначення пенсії; виявлено неналежну імплементацію статті 65 Конвенції МОП № 102 у частині другій статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за якою гарантований рівень пенсії обчислюється від мінімальної заробітної плати, а не від заробітку застрахованої особи; сформульовано комплекс пропозицій *de lege ferenda* щодо вдосконалення процедури призначення пенсії та її приведення у відповідність до вимог Закону України «Про адміністративну процедуру»; обґрунтовано, що внаслідок внесення до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» змін, спрямованих на приведення його положень у відповідність із Законом України «Про адміністративну процедуру», та затвердження Порядку оскарження рішень, дій (бездіяльності) територіальних органів Пенсійного фонду України та їх посадових осіб щодо пенсійного забезпечення, надання страхових виплат та соціальних послуг, затвердженого

постановою правління Пенсійного фонду України від 13 червня 2025 року № 21-1 адміністративне оскарження набуло ознак спеціальної двоступеневої процедури, результативність якої залежить від характеру порушення; з метою посилення доступності позасудового захисту внесені окремі пропозиції щодо проведення слухання у складних і спірних справах; запропоновано авторську класифікацію пенсійних спорів у солідарній системі за предметом судового захисту, у межах якої виокремлено три основні категорії – спори щодо призначення, перерахунку та припинення (зупинення) виплати пенсії; обґрунтовано, що з метою підвищення ефективності судового захисту у пенсійних спорах є доцільним доповнення частини першої статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України положенням про негайне виконання рішень у пенсійних і соціальних справах, ухвалених з урахуванням актуальних висновків Верховного Суду.

У межах дисертації удосконалено теоретичне розуміння поняття перерахунку пенсії як самостійного багаторівневого механізму подальшої реалізації права на пенсію; наукові підходи до забезпечення страхового принципу еквівалентності внесків і пенсійних виплат; наукове бачення того, що чинна модель прогресивного підвищення вимог до страхового стажу для призначення пенсії за віком фактично виконує функцію непрямого (завуальованого) підвищення пенсійного віку; змістовне наповнення реалізації права на пенсію не як одномоментного юридичного акта, а як динамічного послідовного процесу; класифікацію видів пенсій у солідарній системі та критерії їх розмежування; розуміння адміністративного порядку захисту пенсійних прав як спеціальної двоступеневої процедури, а захисту права на пенсію в цілому – як цілісного механізму; наукові положення щодо індексації пенсій як самостійного правового механізму підтримання реальної (купівельної) вартості пенсійної виплати; зміст пенсійної комунікації як самостійного стандарту реалізації права на пенсію.

Дістали подальшого розвитку наукові підходи про майновий характер права на пенсію у світлі практики Європейського суду з прав людини, зокрема щодо збереження права на пенсію незалежно від місця проживання особи; пріоритет Конституції України та законів над підзаконним нормативним актом як визначальну умову ефективності захисту пенсійних прав; щодо конкретизації змісту міжнародних і європейських стандартів у сфері реалізації права на пенсію; координацію соціального забезпечення та збереження (експорт) пенсійних прав осіб, які переміщуються між державами; до проблем кодифікації законодавства у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення; про дворівневу структуру юридичного складу виникнення права на пенсію та про розгляд проблематики реалізації права на пенсію в аспекті чотирьох основних видів пенсій – за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та за вислугу років.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у правотворчій діяльності, у правозастосовній практиці органів Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) й адміністративних судів, у науково-

дослідній роботі та в навчальному процесі під час викладання навчальної дисципліни «Право соціального забезпечення».

Особистий внесок здобувача полягає у самостійній розробці наукової проблематики; усі наукові положення, висновки та пропозиції одержані автором особисто. Основні результати дисертації відображено у 9 наукових працях.

По завершенню доповіді присутніми були поставлені такі запитання:

1. Завідувач відділу цивільно-правових наук, доктор юридичних наук, професор Бабаскін А. Ю.: З яких підстав ПФУ припиняє виплату пенсії громадянам України, які виїхали на постійне місце проживання за кордон?

Хомич І. О.: Частина перша статті 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» містить вичерпний перелік підстав для припинення виплати пенсії. Історично пункт 2 частини першої статті 49 та друге речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачали припинення виплати пенсії на весь час проживання пенсіонера за кордоном за відсутності відповідного міжнародного договору України. Однак Рішенням Конституційного Суду України від 7 жовтня 2009 року № 25-рп/2009 ці положення були визнані неконституційними. Згодом Європейський суд з прав людини у справі «Пічкур проти України» (заява № 10441/06, рішення від 7 листопада 2013 року) констатував порушення статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу, підкресливши, що особа, яка працювала в Україні та сплачувала страхові внески, не може бути повністю позбавлена пенсії лише через проживання за кордоном.

Верховний Суд послідовно дотримується цієї позиції (постанови від 18 вересня 2018 року у справі № 522/535/17, від 19 вересня 2018 року у справі № 766/1519/17, від 31 січня 2019 року у справі № 520/9721/16-а), зазначаючи, що після набрання чинності Рішенням КСУ № 25-рп/2009 виїзд особи на постійне проживання за кордон, у тому числі до держави, з якою Україна не має двосторонньої угоди, не є підставою для припинення виплати пенсії. На нашу думку, ключова проблема полягає в тому, що, попри ці правові позиції, пункт 2 частини першої статті 49 та друге речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» формально залишаються в тексті Закону, що й донині слугує підставою для відмов територіальних органів ПФУ. У зв'язку з цим у дисертації обґрунтовано пропозицію – виключити зазначені положення із Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Окремо слід враховувати нову підставу – пункт 4-1 частини першої статті 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (запроваджений Законом України від 25 квітня 2024 року № 3674-IX), згідно з яким непроходження фізичної ідентифікації є самостійною підставою

припинення виплати; особи, які проживають за межами України, мають проходити таку ідентифікацію до 31 грудня кожного року, що формує перспективну категорію пенсійних спорів.

2. Старший науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Венецька М. В.: У чому полягає різниця між індексацією та перерахунком пенсії? Чи є ці поняття взаємозалежними та чи можуть вони підмінювати одне одного?

Хомич І. О.: Поняття «перерахунок пенсії» за своїм нормативним змістом є ширшим, ніж «індексація пенсії»: воно охоплює різні випадки перегляду розміру вже призначеної пенсії. Індексація натомість є самостійним механізмом загального характеру, спрямованим на підтримання реальної (купівельної) вартості пенсійної виплати в умовах зміни макроекономічних показників; вона врегульована частиною другою статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і прив'язана до щорічного збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, застосовуючись до всіх отримувачів. Перерахунок, навпаки, здебільшого пов'язаний з індивідуальними обставинами конкретної особи – набуттям додаткового страхового стажу, поданням нових документів, зміною прожиткового мінімуму чи мінімальної заробітної плати або виправленням помилок (частини третя і четверта статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

Отже, ці поняття є взаємопов'язаними, але не взаємозамінними. Спільним для них є те, що обидва механізми забезпечують динамічний характер пенсійного правовідношення: після призначення пенсії право особи не залишається незмінним, а потребує подальшого правового супроводу. Відмінним є критерій застосування: індексація реагує на загальні соціально-економічні зміни й охоплює всіх пенсіонерів, тоді як перерахунок зумовлюється індивідуально значущими юридичними фактами. Підміна цих механізмів є неприпустимою. Саме тому в дисертації критично оцінено пункт 5 Порядку № 124, який фактично підмінив законодавчий механізм індексації фіксованою базою станом на 1 жовтня 2017 року, а також запроваджені у 2025–2026 роках диференційовані коефіцієнти, що поставили обсяг індексації в залежність від року призначення пенсії. З огляду на це запропоновано викласти пункт 5 Порядку № 124 у новій редакції, яка відновлює зв'язок індексації з індивідуальним показником середньої заробітної плати, врахованим при призначенні пенсії, та закріплює єдиний коефіцієнт збільшення незалежно від року призначення пенсії.

3. Провідний науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук, професор Сімутіна Я. В.: Ви пропонуєте скасувати обмеження максимального розміру пенсії. Чи не суперечить така пропозиція принципу соціальної справедливості, адже у солідарній системі більшість отримувачів перебуває на мінімальній пенсії?

Хомич І. О.: Зауваження є слушним, і ми визнаємо наявність балансу між страховим принципом і соціальною справедливістю. Аргументом на користь нашої позиції є страховий принцип еквівалентності внесків і виплат: страхові внески сплачуються із повного заробітку застрахованої особи, без застосування «стелі», тоді як обмеження максимального розміру пенсії штучно розриває залежність між сумою сплачених внесків і розміром виплати, порушуючи еквівалентність. Ця логіка узгоджується і з правовими позиціями Конституційного Суду України щодо обмежень пенсій. Водночас, ураховуючи висловлене застереження, вважаємо за доцільне переформулювати пропозицію у компромісному ключі – не як повне скасування обмеження, а як суттєве підвищення максимального розміру пенсії із запровадженням його щорічної індексації та збереженням залежності верхньої межі від суми сплачених страхових внесків за одночасного збереження механізмів солідарного перерозподілу.

4. Науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Молявко О. М.: Поясніть правову природу вимоги фізичної ідентифікації пенсіонерів та її співвідношення з цифровою трансформацією адміністрування пенсій. Чи правомірним є припинення виплати пенсії за непроходження такої ідентифікації?

Хомич І. О.: Слід розмежовувати два періоди. До 2024 року вимога обов'язкової фізичної ідентифікації запроваджувалася виключно підзаконними актами (зокрема Постановою КМУ № 365) і поширювалася переважно на внутрішньо переміщених осіб; саме ця обставина утворювала концептуальну основу її протиправності. Верховний Суд у зразковій постанові від 3 травня 2018 року у справі № 805/402/18 наголосив, що перелік підстав припинення виплати пенсії у статті 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» є вичерпним і не може розширюватися підзаконним актом. Натомість із 23 червня 2024 року, унаслідок ухвалення Закону України № 3674-IX, непроходження фізичної ідентифікації прямо закріплене як самостійна законодавча підстава припинення виплати (пункт 4-1 частини першої статті 49), причому ця вимога поширена на всіх пенсіонерів, а не лише на внутрішньо переміщених осіб.

Що ж до цифрової трансформації, то вона істотно змінює механізм реалізації права на пенсію: запроваджено вебпортал електронних послуг ПФУ, автоматичне (декларативне) призначення пенсії при досягненні пенсійного віку, подання заяв через портал «Дія», сервіс «Пенсійний калькулятор» та електронний обмін відомостями. Водночас масове впровадження фізичної ідентифікації упродовж 2025 року, на нашу думку, закономірно породить нову категорію спорів про поновлення виплати. Ключовими для Верховного Суду стануть питання обсягу обов'язку органу ПФУ завчасно повідомляти пенсіонера, допустимості припинення виплати за наявності об'єктивних перешкод (стан здоров'я, перебування в зоні бойових дій, технічні збої, неможливість звернення до консульської установи) та пропорційності

припинення виплати у світлі стандарту «справедливого балансу», виробленого практикою ЄСПЛ.

5. Старший науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук Тимченко Г. П.: Ви пропонуєте запровадити негайне виконання судових рішень у пенсійних справах. Як ця пропозиція корелює з пунктом 1 частини першої статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України, який уже передбачає негайне виконання в межах суми стягнення за один місяць?

Хомич І. О.: Чинна редакція пункту 1 частини першої статті 371 КАС України дійсно передбачає негайне виконання рішення у межах суми стягнення за один місяць. Проте проведений у дисертації аналіз офіційних статистичних даних засвідчує масовість пенсійних спорів і системну проблему невиконання судових рішень у цій категорії справ, коли поновлення вже підтвердженого судом права на пенсію розтягується у часі. Ситуацію ускладнило ухвалення постанов Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 року № 821 та від 17 вересня 2025 року № 1152, які запровадили особливий порядок фінансування пенсій за судовими рішеннями, що, на нашу думку, не має прямого законодавчого делегування та створює бар'єри у виконанні рішень. З огляду на це пропозицію уточнено: доповнити частину першу статті 371 КАС України положенням про негайне виконання у повному обсязі (без обмеження сумою стягнення за один місяць) рішень у пенсійних і соціальних справах, що забезпечить реальність судового захисту як завершальної стадії реалізації права на пенсію.

6. Провідний науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук, професор Сімутіна Я. В.: Ви пропонуєте встановити мінімальний розмір пенсії на рівні не менш ніж 40 відсотків заробітку. За умов дефіциту бюджету ПФУ – за рахунок яких джерел може бути реалізована ця пропозиція?

Хомич І. О.: Запропонований показник не є довільним, а має гармонізаційний характер: коефіцієнт заміщення на рівні близько 40 відсотків попереднього заробітку за 30 років страхового стажу є міжнародним стандартом, закріпленим у Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 року та в Європейському кодексі соціального забезпечення. Нині відповідний стандарт імплементовано неналежно, оскільки гарантований рівень пенсії обчислюється від мінімальної заробітної плати, а не від індивідуального заробітку застрахованої особи. Водночас визнаємо, що повноцінна реалізація цієї норми потребує детінізації зайнятості та розширення бази сплати страхових внесків – без цього вона залишатиметься декларативною. Тому пропозиція подається як орієнтир поетапної гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, а не як одномоментне зобов'язання, і має супроводжуватися заходами щодо легалізації заробітних плат і повноти сплати єдиного внеску.

Після відповідей здобувача на запитання було оголошено відгук наукового керівника – кандидата юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника відділу цивільно-правових наук Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Г. А. Трункової.

Хомич Іван Олександрович – здобувач ступеня доктора філософії відділу цивільно-правових наук Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право. Дисертація виконувалася в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України в межах тем науково-дослідних робіт відділу «Правове забезпечення соціально-трудових прав в умовах інформаційного суспільства» на 2020–2022 роки (номер державної реєстрації РК 0119U102857); «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в повоєнний час» на 2023–2025 роки (номер державної реєстрації РК 0122U201164). Тему дисертації «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» затверджено на засіданні Вченої ради Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України 18 травня 2023 року (протокол № 5).

Аспірант успішно завершив освітньо-наукову програму «Право» в аспірантурі Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Протягом навчання в аспірантурі Хомич І.О. продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки, ґрунтовні фахові знання, здатність до самостійного наукового пошуку та відповідальний підхід до виконання дослідницької роботи. У процесі навчання в аспірантурі успішно опанував методологію наукових досліджень, яку ефективно застосовував під час виконання дисертаційного дослідження. Також Хомич І.О. проявив відповідальний підхід до наукової діяльності, уміння критично аналізувати наукові джерела, логічно обґрунтовувати власні висновки та ефективно вирішувати поставлені наукові завдання. Важливою рисою його наукової діяльності є творчий підхід до розв'язання дослідницьких проблем, здатність генерувати нові наукові ідеї, пропонувати обґрунтовані шляхи вирішення актуальних теоретичних і практичних питань.

Хомич І.О. проявив високий рівень організаційних та комунікаційних навичок, ефективно взаємодіючи з науковим керівником та іншими дослідниками під час виконання наукової роботи. У процесі наукової діяльності здобувач проявив відкритість до наукової дискусії, уміння аргументовано відстоювати власну позицію та конструктивно сприймати критичні зауваження, що позитивно вплинуло на якість проведеного дослідження та його результати.

Необхідно відзначити виступи Хомича І.О. на міжнародних науково-практичних конференціях, які мали вузькоспеціалізований характер та були присвячені актуальним проблемам трудового права і права соціального забезпечення. Під час цих заходів Хомич І.О. безпосередньо виступав із доповідями, що стосувалися проблематики реалізації права на пенсію, та належним чином здійснив апробацію результатів своїх досліджень перед

представниками академічної спільноти, зокрема науковцями галузі права соціального забезпечення.

До того ж високий рівень дисертаційного дослідження забезпечено багаторічним досвідом аспіранта у сфері представництва та захисту прав людини з питань пенсійного забезпечення. Саме значний практичний досвід здобувача у сфері реалізації права на пенсію забезпечив йому всебічне розуміння відповідної проблематики. Завдяки застосуванню методології юридичної науки йому вдалося виявити шляхи вирішення окреслених проблем та сформулювати вагомі пропозиції щодо удосконалення правового регулювання у сфері реалізації права на пенсію.

У цілому дисертація Хомича І.О. є самостійною, актуальною, завершеною науковою роботою, виконаною на високому науковому рівні. У дисертаційному дослідженні отримано нові науково обґрунтовані результати, комплексно досліджено питання реалізації права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, сформульовано нові теоретичні положення та практичні рекомендації щодо удосконалення законодавства, спрямовані на підвищення ефективності реалізації конституційного права людини на соціальний захист. Аналіз дисертаційної роботи підтверджує, що мети дослідження досягнуто, а поставлені завдання виконано.

Висновок: дисертація Хомича І.О. на тему: «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 (зі змінами та доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 (зі змінами та доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 (зі змінами та доповненнями) і може бути рекомендовано до проведення її публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Хомичу І.О. ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Провідний науковий співробітник, доктор юридичних наук, професор Сімутіна Я.В. відзначила належний рівень наукової новизни дисертаційного дослідження та підтримала більшість зроблених автором висновків, зокрема щодо розуміння реалізації права на пенсію як динамічного послідовного процесу, її дихотомічної природи та характеристики перерахунку пенсії як самостійного багаторівневого механізму. Разом з тим

висловила низку зауважень, які було б доцільно врахувати при доопрацюванні роботи. Зокрема, назва підрозділу 1.1 видається ширшою за обсягом, ніж назва Розділу 1, оскільки поняття «система соціального забезпечення» охоплює систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. У назві Розділу 3 вживається термін «пенсійні права», який не розкривається у змісті; постає питання співвідношення понять «право на пенсію» та «пенсійні права», а також коректності конструкції «пенсійні права людини». Слід чіткіше відобразити у висновках, як саме вирішено завдання щодо аналізу міжнародних та європейських стандартів і які конкретні результати досягнуто.

Висновок: дисертаційне дослідження Івана Олександровича Хомича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право та може бути рекомендоване до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Старший науковий співробітник відділу, доктор юридичних наук Тимченко Г. П. відзначив, що формулювання теми дисертаційного дослідження є виваженим, його обсяг і складність відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а обраний об'єкт і предмет дослідження відповідає змісту спеціальності 081 «Право». Акцентував увагу на логічності структури роботи, ґрунтовності аналізу національної правозастосовної практики та обґрунтованості авторської класифікації пенсійних спорів. Підтримав пропозиції щодо забезпечення реального виконання судових рішень у пенсійних і соціальних справах як втілення принципу верховенства права та невід'ємної складової права на справедливий суд.

Висновок: дисертація Хомича І.О. на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає вимогам, що встановлені до дисертацій, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Хомичу І.О. ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

Старший науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Венецька М. В. зазначила, що дисертація є завершеним самостійним дослідженням, висновки якого підтверджені нормативним та емпіричним матеріалом. Наразі існує масштабна проблема у сфері реалізації права на пенсію та забезпечення права людини на соціальний захист, критична ситуація з пенсійними спорами в судах та безпрецедентна проблема з виконанням судових рішень у цій сфері. У зв'язку з цим аргументовані пропозиції здобувача щодо удосконалення законодавства у сфері пенсійного забезпечення є важливими та затребуваними.

Висновок: дисертація Хомича І.О. на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає вимогам, що встановлені до дисертацій, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Хомичу І.О. ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

Науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук Молявко О. М. відзначила, що тема є актуальною та має практичну спрямованість, зокрема завдяки конкретності сформульованих пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства у сфері пенсійного забезпечення. Підкреслила важливість і складність обраної тематики дослідження, унікальність емпіричної складової роботи. Наголосила на масштабності викликів у сфері реалізації соціальних прав, проблемі їх захисту та важливості наукового пошуку у вирішенні окреслених проблем, а також своєчасності представлених у дисертації пропозицій до законодавства. Підкреслила, що дисертація Хомича І. О. має достатній рівень апробації на науково-практичних конференціях з проблем права соціального забезпечення та у правозастосовній практиці, зокрема у постанові Верховного Суду від 13 січня 2025 року у справі № 160/28752/23 і постанові Верховного Суду у складі Судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16 квітня 2025 року у справі № 200/5836/24.

Висновок: дисертація Хомича І.О. на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає вимогам, що встановлені до дисертацій, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Хомичу І.О. ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

Підсумовуючи обговорення, головуючий на засіданні – завідувач відділу цивільно-правових наук, доктор юридичних наук, професор Бабаскін А. Ю. відзначив актуальність теми, ґрунтовність і комплексність проведеного дослідження, високий науковий рівень роботи та її значення для розвитку науки права соціального забезпечення. Головуючий наголосив, що дисертант ретельно опрацював нормативний, науковий та емпіричний матеріал, а робота містить науково обґрунтовані висновки та конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Окремі зауваження висловлені при обговоренні не знижують високого рівня дисертаційного дослідження і можуть бути враховані при остаточному доопрацюванні тексту.

Висновок: Дисертація Хомича І. О. на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40, може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Хомичу І.О. ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

Запропоновано проголосувати за такий висновок по дисертації.

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на
пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного
пенсійного страхування в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глибокими соціально-економічними трансформаціями, що суттєво впливають на зміст і механізм реалізації соціальних прав людини, зокрема права на пенсію. Цифровізація та глобалізація економічних процесів, поширення нестандартних форм зайнятості, демографічні зміни та старіння населення, економічна нестабільність, а також наслідки збройної агресії формують нові виклики для солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. За таких умов реалізація права на пенсію набуває особливої важливості як один із ключових індикаторів соціальної держави та поваги до людської гідності.

Право на пенсію є невід'ємною складовою конституційного права на соціальний захист, гарантованого статтею 46 Конституції України, реалізація якого безпосередньо стосується життєвих інтересів мільйонів громадян, а його ефективність є мірилом спроможності держави забезпечити дохід, достатній для життя в гідних умовах для осіб похилого віку та осіб, які втратили працездатність. Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування залишається основою пенсійного забезпечення в Україні та основним механізмом реалізації цього права. Проте, попри тривале реформування, вітчизняне пенсійне законодавство досі не повною мірою забезпечує досягнення зазначеної мети та наражає дедалі більшу кількість осіб на ризик бідності у разі втрати працездатності.

Актуальність дослідження посилюється низкою взаємопов'язаних чинників: низьким рівнем пенсійного забезпечення, відсутністю прозорих законодавчих механізмів індексації пенсійних виплат, значною кількістю пенсійних спорів та системною проблемою невиконання судових рішень у цій категорії справ. Ситуацію ускладнює значний масив підзаконного регулювання, що нерідко звужує обсяг гарантованого законом права на пенсію та створює ризики правової невизначеності й неоднакового застосування норм права. Додаткових вимірів проблематика набуває в умовах європейської інтеграції: узяті Україною зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу, а також потреба збереження та координації пенсійних прав в умовах воєнного стану – зокрема щодо виплати пенсій внутрішньо переміщеним особам і пенсіонерам, які перебувають за кордоном, – зумовлюють необхідність гармонізації пенсійного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами.

Сукупність наведених чинників, а також відсутність у вітчизняній науці права соціального забезпечення комплексних досліджень реалізації права на пенсію у солідарній системі обумовили вибір теми дисертаційного дослідження. Робота є одним із перших комплексних досліджень, у якому реалізацію права на пенсію розглянуто не як одномоментний юридичний акт, а як динамічний послідовний процес – від виникнення суб'єктивного права та визначення розміру виплати до підтримання її реальної вартості шляхом індексації і перерахунку та захисту порушеного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в межах таких тем науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: «Правове забезпечення соціально-трудова прав в умовах інформаційного суспільства» на 2020–2022 роки (номер державної реєстрації РК 0119U102857); «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в повоєнний час» на 2023–2025 роки (номер державної реєстрації РК 0122U201164).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – з'ясувати сутність та особливості реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначити проблеми правового регулювання та правозастосовної практики у цій сфері, сформулювати теоретичні висновки та практичні пропозиції щодо вдосконалення пенсійного законодавства України для забезпечення ефективної реалізації права на пенсію.

Для досягнення поставленої мети під час дослідження вирішувалися такі завдання:

1) дослідити сучасний стан науково-правових досліджень у сфері реалізації права на пенсію;

2) з'ясувати термінологічні поняття «право на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» та «реалізація права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування»;

3) здійснити аналіз міжнародних та європейських стандартів у сфері реалізації права на пенсію;

4) дослідити порядок та умови призначення пенсії у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

5) охарактеризувати правові аспекти визначення розміру пенсії та порядку індексації (перерахунку) пенсійних виплат;

6) дослідити особливості захисту права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

7) сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у сфері реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Об'єкт дослідження становлять суспільні відносини у сфері реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Предметом дослідження є реалізація права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, використання яких забезпечило обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, а також дало змогу вирішити поставлені завдання та досягти мети дисертаційного дослідження. У дослідженні застосовано діалектичний метод як один із загальнофілософських методів пізнання, що дозволив розкрити сутність і значення реалізації права на пенсію як складової системи соціального захисту, спрямованої на запобігання бідності та соціальному виключенню в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій (розділи 1–3). Серед загальнонаукових методів були використані методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також системно-структурний метод, що дозволили комплексно дослідити правовідносини з реалізації права на пенсію у солідарній системі (розділи 1–3). Системно-структурний метод забезпечив можливість визначити особливості реалізації права на пенсію у солідарній системі як цілісного правового явища та виділити структурні елементи у порядку реалізації права на пенсію (розділи 1–3). Статистичний метод застосовано для опрацювання офіційних даних щодо пенсійних спорів (розділ 3). Прогностичний метод використано під час формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства (розділи 2–3).

Серед спеціально-юридичних методів був використаний формально-юридичний (догматичний) метод, за допомогою якого проаналізовано чинне законодавство України, міжнародні та європейські стандарти, а також

прецедентне право, що дозволило виявити проблеми правового регулювання та сформулювати пропозиції щодо їх усунення в частині реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (підрозділи 1.2, розділ 2, підрозділ 3.2). Історико-правовий метод застосовано для дослідження еволюції поняття «пенсія», а також окремих елементів розвитку нормативно-правових джерел щодо порядку призначення та перерахунку пенсій у солідарній системі на сучасному етапі (підрозділ 1.1, розділ 2). Порівняльно-правовий метод використано для аналізу сучасних пенсійних реформ у ЄС та законодавчого врегулювання проблем пенсійного розриву в зарубіжних країнах (підрозділи 1.2, 2.3).

Теоретичним підґрунтям дисертації стали наукові доробки у галузі права соціального забезпечення, трудового права та інших галузевих юридичних наук, а також доктрина теорії права. Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, законодавство ЄС, закони України та підзаконні нормативно-правові акти. Крім того, було вивчено пенсійне законодавство окремих зарубіжних держав, присвячене правовому регулюванню реалізації права на пенсію.

Емпіричну базу дослідження становлять остаточні судові рішення в адміністративних справах щодо пенсійних спорів, зокрема рішення судів першої інстанції, постанови судів апеляційної інстанції, а також постанови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (загалом проаналізовано понад 1000 судових рішень судів різних інстанцій).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці права соціального забезпечення комплексних досліджень реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень, що мають наукову новизну, зокрема:

у перше:

1) на засадах людиноцентричного підходу сформульовано авторське визначення поняття «право на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» як встановленого міжнародно-правовими актами, законодавством України і гарантованого державою суб'єктивного права правомочної особи на отримання щомісячної пенсійної виплати за рахунок коштів пенсійного фонду, а в окремих випадках – державного бюджету, у разі досягнення пенсійного віку, настання інвалідності чи набуття вислуги років, а у передбачених законом випадках – права членів сім'ї такої особи на отримання відповідної виплати у разі втрати годувальника, що реалізується за умови додержання встановлених законом вимог і спрямоване на заміщення втраченого доходу, підтримання гідного рівня життя та запобігання бідності й соціальному виключенню;

2) обґрунтовано авторський підхід до правового розуміння реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного

пенсійного страхування та доведено дихотомічну природу такої реалізації. Реалізація права на пенсію у вузькому значенні – передбачена нормами права сукупність юридично значущих дій правомочної особи, а у випадках, визначених законом, членів її сім'ї, щодо звернення за призначенням, перерахунком і поновленням пенсії, а також правозастосовна діяльність уповноважених органів Пенсійного фонду України. У широкому значенні реалізацію права на пенсію визначено як комплексний правовий механізм забезпечення конституційного права на гідне пенсійне забезпечення, що охоплює нормативне закріплення права на пенсію, створення організаційних, фінансових і процедурних умов його здійснення, своєчасну та повну виплату пенсій і ефективний захист порушеного права);

3) доведено невідповідність між механізмом щорічної індексації пенсій, визначеним частиною другою статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та механізмом, який застосовується органами Пенсійного фонду України відповідно до пункту 5 Порядку проведення перерахунку пенсій відповідно до частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року № 124 «Питання проведення індексації пенсій у 2019 році», що призвело до позбавлення права на індексацію пенсій пенсіонерів, яким пенсію призначено після 2017 року, а також встановлено, що запровадження у 2025–2026 роках знижених коефіцієнтів індексації залежно від року призначення пенсії призвело до дискримінації за ознакою календарної дати призначення пенсії. Обґрунтовано пропозицію викласти пункт 5 зазначеного Порядку № 124 у новій редакції, яка відновлює зв'язок індексації з індивідуальним показником середньої заробітної плати і закріплює застосування єдиного коефіцієнта індексації незалежно від року призначення пенсії;

4) виявлено неналежну імплементацію статті 65 Конвенції МОП № 102 у частині другій статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за якою гарантований рівень пенсії обчислюється від мінімальної заробітної плати, а не від заробітку застрахованої особи; з огляду на це обґрунтовано пропозицію обчислювати гарантований мінімальний розмір пенсії від індивідуального заробітку особи та окремо запропоновано скасувати обмеження максимального розміру пенсії, що в сукупності відновить дію страхового принципу еквівалентності внесків і пенсійних виплат;

5) сформульовано комплекс пропозицій *de lege ferenda* щодо вдосконалення процедури призначення пенсії та її приведення у відповідність до вимог Закону України «Про адміністративну процедуру», а саме: доповнити частину першу статті 44 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» положенням про подання заяви про призначення (перерахунок) пенсії через представника за нотаріально посвідченою довіреністю; запровадити у статті 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» інститут зупинення

розгляду заяви у разі недостатності документів зі збереженням дати первинного звернення; закріпити в Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженого постановою правління Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 року № 22-1 обов'язковість прийняття заяв у довільній формі, а також передбачити можливість підтвердження особи отримувача пенсії (зокрема для цілей проходження фізичної ідентифікації) як за паспортом громадянина України, так і за паспортом громадянина України для виїзду за кордон;

6) обґрунтовано, що внаслідок внесення до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» змін, спрямованих на приведення його положень у відповідність із Законом України «Про адміністративну процедуру», та затвердження Порядку оскарження рішень, дій (бездіяльності) територіальних органів Пенсійного фонду України та їх посадових осіб щодо пенсійного забезпечення, надання страхових виплат та соціальних послуг, затвердженого постановою правління Пенсійного фонду України від 13 червня 2025 року № 21-1 адміністративне оскарження набуло ознак спеціальної двоступеневої процедури, результативність якої залежить від характеру порушення; з метою посилення доступності позасудового захисту запропоновано доповнити Порядок № 21-1 пунктом 15-1, який передбачає проведення слухання у складних і спірних справах та можливість дистанційної участі заявника або його представника в режимі відеоконференції;

7) запропоновано авторську класифікацію пенсійних спорів у солідарній системі за предметом судового захисту, у межах якої виокремлено три основні категорії – спори щодо призначення, перерахунку та припинення (зупинення) виплати пенсії. До спорів щодо призначення віднесено справи про підтвердження страхового стажу за наявності недоліків у трудовій книжці, врахування періодів роботи за кордоном і на тимчасово окупованих територіях, призначення пенсії особам, які проживають за межами України, а також призначення пільгових пенсій і пенсій за вислугу років. Споры щодо перерахунку охоплюють, зокрема, справи про перехід з одного виду пенсії на інший та врахування документів про заробітну плату. До спорів щодо припинення виплати віднесено справи внутрішньо переміщених осіб і пенсіонерів, які проживають за кордоном, а також перспективну категорію спорів, пов'язаних із непроходженням фізичної ідентифікації. Запропонована класифікація відображає характер порушеного права на пенсію та дозволяє виявити повторювані недоліки у практиці органів Пенсійного фонду України;

8) обґрунтовано доцільність доповнення частини першої статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України положенням про негайне виконання рішень у пенсійних і соціальних справах, ухвалених з урахуванням актуальних висновків Верховного Суду.

удосконалено:

1) теоретичне розуміння поняття перерахунку пенсії як самостійного багаторівневого механізму подальшої реалізації права на пенсію;

2) наукові підходи до забезпечення страхового принципу еквівалентності внесків і пенсійних виплат, зокрема щодо відновлення величини оцінки одного року страхового стажу на рівні 1,35 відсотка та обчислення доплати за понаднормовий страховий стаж від фактичного розміру пенсії особи;

3) наукове бачення того, що чинна модель прогресивного підвищення вимог до страхового стажу для призначення пенсії за віком фактично виконує функцію непрямого (завуальованого) підвищення пенсійного віку, оскільки за формального збереження загального віку 60 років необхідний страховий стаж зріс із 15 до 33 років у 2026 році та сягне 35 років у 2028 році, обмежуючи можливість реалізації права на пенсію для осіб із неповною, нестійкою та нестандартною зайнятістю;

4) змістовне наповнення реалізації права на пенсію не як одномоментного юридичного акта, а як динамічного послідовного процесу, що охоплює виникнення суб'єктивного права, його матеріальне наповнення через визначення розміру пенсії, підтримання реальної вартості виплати шляхом індексації та перерахунку, а в разі порушення – адміністративний або судовий захист і фактичне виконання прийнятого рішення, що дає змогу оцінювати ефективність пенсійного законодавства протягом усього періоду отримання пенсії, а не лише на момент її призначення;

5) класифікацію видів пенсій у солідарній системі та критерії їх розмежування;

6) розуміння адміністративного порядку захисту пенсійних прав як спеціальної двоступеневої процедури, а захисту права на пенсію в цілому – як цілісного механізму, що поєднує позасудовий і судовий способи захисту, конвенційні стандарти Європейського суду з прав людини та правові позиції Конституційного Суду України;

7) наукові положення щодо індексації пенсій як самостійного правового механізму підтримання реальної (купівельної) вартості пенсійної виплати;

8) зміст пенсійної комунікації – права особи на доступну, своєчасну та зрозумілу інформацію про наявні й майбутні пенсійні права – як самостійного стандарту реалізації права на пенсію;

набули подальшого розвитку:

1) положення про майновий характер права на пенсію у світлі практики Європейського суду з прав людини, зокрема щодо збереження права на пенсію незалежно від місця проживання особи;

2) теза про пріоритет Конституції України та законів над підзаконним нормативним актом як визначальну умову ефективності захисту пенсійних прав;

3) теоретичні положення щодо конкретизації змісту міжнародних і європейських стандартів у сфері реалізації права на пенсію;

4) наукові положення про координацію соціального забезпечення та збереження (експорт) пенсійних прав осіб, які переміщуються між державами;

5) доктринальні підходи до проблем кодифікації законодавства у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення;

6) положення про дворівневу структуру юридичного складу виникнення права на пенсію та про розгляд проблематики реалізації права на пенсію в аспекті чотирьох основних видів пенсій – за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та за вислугу років, серед яких пільгові та дострокові пенсії (статті 114 і 115 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») становлять підвид пенсії за віком.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення розвивають доктрину права соціального забезпечення в частині розуміння сутності та особливостей реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а одержані висновки та пропозиції можуть бути використані:

у правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства у сфері реалізації права на пенсію у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зокрема щодо подання заяви про призначення (перерахунок) пенсії через представника, зупинення розгляду заяви у разі недостатності документів, відновлення величини оцінки одного року страхового стажу, скасування обмеження максимального розміру пенсії, нової редакції механізму індексації, проведення слухання в процедурі адміністративного оскарження та негайного виконання судових рішень у пенсійних і соціальних справах;

у правозастосовній діяльності – органами Пенсійного фонду України та адміністративними судами для забезпечення однакового та правомірного застосування пенсійного законодавства;

у науково-дослідній роботі – для подальших досліджень теоретичних і практичних проблем реалізації та захисту права на пенсію;

у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Право соціального забезпечення», підготовки підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі сформульовані наукові положення, висновки та пропозиції одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції дисертації оприлюднені та обговорені на чотирьох наукових конференціях: XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення», присвяченій 220-річчю Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовтня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України до Європейського Союзу: виклики в умовах воєнного стану. Пам'яті професора Павла Заворотька та професора Володимира Денисова» (м. Київ, 4–6 листопада 2024 р.); Всеукраїнській міждисциплінарній науково-практичній конференції «Проблеми реформування соціального законодавства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови» (м. Київ, 8 листопада 2024 р.); Всеукраїнській міждисциплінарній науково-практичній конференції «Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення» (м. Київ, 14 листопада 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 248 сторінок, з них основного тексту – 218 сторінок. Список використаних джерел налічує 225 найменувань.

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 9 наукових працях, опублікованих за темою дослідження, з яких 5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, а 4 праці є тезами доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації:

1. Хомич І. О. Індексація пенсій в Україні: механізм і проблемні питання. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 521–526. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-521-526.

2. Хомич І. О. Правові аспекти визначення розміру пенсії у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні. *Держава і право: збірник наукових праць. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2024. Вип. 95. С. 108–122. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-95-108.

3. Хомич І. О. Реалізація права на пенсію в солідарних системах України та країн Європейського Союзу: виклики та перспективи. *Альманах права*. 2025. Вип. 16. С. 467–474. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-467-474.

4. Хомич І. О. Постанови Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 821 та від 17.09.2025 № 1152 як інструмент чи бар'єр у виконанні судових рішень щодо призначення та перерахунку пенсій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92, ч. 2. С. 258–264. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.2.35.

5. Хомич І. О. Імплементация Закону України «Про адміністративну процедуру» у сфері пенсійного забезпечення: проблеми та перспективи позасудового захисту права на пенсію. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. С. 384–392. DOI: 10.51989/NUL.2026.1.49.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Хомич І. О. Особливості реалізації права на пенсію у солідарній системі пенсійного страхування в умовах цифровізації. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення* : тези доп. і наук. повідомл. учасників XIV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю Нац. юрид. ун-ту імені Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовт. 2024 р.) / уклад. О. Г. Середя, О. М. Ярошенко, О. В. Соловійов ; за ред. О. Г. Середи. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2024. С. 647–652.

2. Хомич І. О. Адаптація пенсійного законодавства України до права Європейського Союзу в умовах воєнного стану. *Інтеграція України до Європейського Союзу: виклики в умовах воєнного стану. Пам'яті професора Павла Заворотька та професора Володимира Денисова* : зб. матеріалів і тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4–6 листоп. 2024 р.) / за наук. ред. проф. Л. Г. Фалалєєвої. Київ : Вид-во «Людмила», 2025. С. 197–200.

3. Хомич І. О. Індексація пенсій в Україні: суперечливі аспекти законодавства та виклики соціальної справедливості. *Проблеми реформування соціального законодавства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови* : матеріали Всеукр. міждисциплінарної наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 листоп. 2024 р.) / за ред. Д. І. Сірохи, С. М. Черноус, І. С. Сахарук ; уклад. М. О. Денисюк. Київ, 2024. С. 176–178.

4. Хомич І. О. Постанови Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 821 та від 17.09.2025 № 1152 як інструмент чи бар'єр виконання рішень суду щодо призначення і перерахунку пенсій. *Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення* : матеріали Всеукр. міждисциплінарної наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 листоп. 2025 р.) / за ред. С. М. Черноус, І. С. Сахарук, М. О. Денисюк ; уклад. М. О. Денисюк. Київ : Видавництво Людмила, 2025. С. 166–168.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право, є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема, науки права соціального забезпечення. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право», а

також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Хомича Івана Олександровича на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право у галузі знань 08 Право.

Результат голосування щодо рекомендації дисертації Хомича І. О. на тему «Реалізація права на пенсію в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»:

«За» – 6;

«Проти» – немає;

«Утрималися» – немає.

Головуючий на засіданні:

завідувач відділу цивільно-правових наук,

доктор юридичних наук, професор



А. Ю. БАБАСКІН

